

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра філософії

06-07-164

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять з навчальної дисципліни

«Етика»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалавського) рівня за
освітньо-професійними програмами «Міжнародні культурні зв'язки
та міжкультурні комунікації», «Креативна та цифрова культура»
спеціальності 034 «Культурологія» денної форми навчання

Рекомендовано науково –
методичною радою
з якості ННІЕМ
Протокол № 1
від 10.10.2019 р.

Рівне – 2019

водного господарства та природокористування

Методичні вказівки до семінарських занять з навчальної дисципліни «Етика» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами «Міжнародні культурні зв'язки та міжкультурні комунікації», «Креативна та цифрова культура» спеціальності 034 Культурологія денної форми навчання [Електронне видання] / Залужна А. Є., Шадюк Т. А. – Рівне : НУВГП, 2019. – 26 с.

Укладачі:

Залужна А. Є., доктор філософських наук, професор кафедри філософії;

Шадюк Т. А., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії.

Відповідальний за випуск: Наконечна О. П., доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії.

Керівник групи забезпечення спеціальності

Залужна А. Є.

Зміст

Вступ.....	3
1. Структура навчальної дисципліни.....	4
2. Загальні положення.....	6
3. Плани семінарських занять та завдання для самостійної роботи.....	7
4. Методи оцінювання знань.....	21
5. Розподіл балів, що отримують студенти.....	22
6. Рекомендована література.....	23

© А. Є. Залужна,
Т. А. Шадюк, 2019
© НУВГП, 2019

Вступ

Навчальна дисципліна циклу обов'язкової навчальної дисципліни циклу загальної підготовки ФП 1.15 «Етика» спеціальності «Культурологія» спрямована на осмислення реальних морально-етичних проблем, що існують в нашому суспільстві. Етичні ідеї розглядаються в загальнокультурному й світоглядному контексті, з наголошенням на їх істотній ролі у формуванні морально-етичної культури особистості.

Метою вивчення дисципліни «Етика» є ознайомлення з нормативно-ціннісними засадами етики, з роллю етичного чинника у людській життєдіяльності й світовідношенні та формуванні навичок всебічного аналізу і успішного вирішення морально-етичних проблем.

Запропонована методична розробка покликана допомогти студентам в освоєнні дисципліни «Етика», поглибити їхній інтерес до морально-етичних проблем сучасного життя, особливостей моральної регуляції людської поведінки та взаємодії людини зі світом, ознайомити студентів з морально-нормативними засадами професійних відносин, полегшити засвоєння програмного матеріалу та сприяти виробленню вмінь практичного застосування набутих знань.

Завданням вивчення дисципліни є: набуття знань у галузі етики як засобу орієнтації індивіда у складних умовах суспільного життя. Студент, вивчаючи дисципліну «Етика», повинен **знати**

- основні поняття, напрями і проблеми етики як філософської науки в її історії та на сучасному етапі розвитку;
- особливості моралі як суспільного явища, феномена культури та форми світовідношення;
- морально-етичні засади суспільного життя; специфіку морально-етичної регуляції людської поведінки;
- основні принципи професійної етики, ділового етикету, прикладної етики;

вміти:

- аналізувати сучасні проблеми соціальної, професійної та індивідуальної життєдіяльності, опираючись на

навики філософсько-етичної рефлексії та форми міжособистісного спілкування;

- застосовувати основні принципи прикладної етики, ділового етикету, професійної етики для вирішення моральних конфліктів у соціальній сфері;
- знаходити креативні шляхи зміцнення позицій етики у різних галузях людського буття, включаючи сферу міжнародних стосунків та враховуючи виклики глобалізації;
- реферувати філософсько-етичні тексти і розуміти їх морально-етичний зміст;
- перетворювати набуті знання на елемент етичного виховання й становлення власної особистості і професійної культури.

Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин			
	Лекції	Сем.з.	СРС	Разом
1	2	3	4	5
Модуль 1. Етика в системі духовної культури суспільства				
Тема 1. Етика як галузь філософського знання.	2	2	7	11
Тема 2. Становлення етичних вчень в класичний період.	2	2	8	12
Тема 3. Особливості некласичної етики.	2	2	7	11
Тема 4. Сутність та природа моралі. Етика як теоретична система.	2	2	7	11
Разом за модулем 1.	8	8	29	45
Модуль 2. Теоретико-практичний зміст етики				
Тема 5. Моральні проблеми людської діяльності і спілкування.	2	2	7	11

Тема 6. Етика у різних сферах людського буття.	2	2	7	11
Тема 7. Моральні аспекти глобальних проблем сучасності.	2	2	8	12
Тема 8. Моральні аспекти професійної діяльності.	2	2	7	11
Разом за модулем 2.	8	8	29	45
Усього годин	16	16	58	90

Теми семінарських занять

№ з/п	Теми	Кількість годин
Модуль 1.		
1.	Етика як філософська наука.	2
2.	Становлення етичних вчень в класичний період.	2
3.	Особливості неklasичної етики.	2
4.	Етика як теоретична система. Поняття і структура моральної свідомості та самосвідомості.	2
5.	Моральні проблеми людської діяльності і спілкування.	2
6.	Етика у різних сферах людського буття.	2
7.	Моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації.	2
8.	Професійна етика.	2
	Разом	16

Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

16 годин – підготовка до аудиторних занять;

20 годин – підготовка до контрольних заходів;

22 годин – опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Модуль 1.	
1.	Первісні форми регуляції людської поведінки.	4
2.	Мораль і право: особливість співвідношення.	4
3.	Основні типи етичних вчень.	5
4.	Щастя як категорія моральної свідомості.	4
5.	Розкаяння. Поняття сорому.	4
6.	Етика ненасилля.	4
7.	Життя як дарунок і відповідь.	4
	Модуль 2.	
8.	Мораль і бізнес.	4
9.	Етичні проблеми в постмодерному дискурсі.	4
10.	Етика національних відносин.	4
11.	Еколого-етичний стиль мислення.	4
12.	Моральні проблеми біоетики.	4
13.	Релігійна етика.	5
14.	Етика сім'ї.	4
	Всього	58

Загальні положення

Методичні поради по підготовці до семінарських занять

Семінарські заняття є важливою формою оволодіння студентами необхідних знань з дисципліни «Етика». Студент готується до семінарського на основі поданого плану, використовуючи як базову, так і допоміжну літературу.

Для можливості самостійної перевірки засвоєних знань по кожному занятті подаються контрольні питання, вправи, тести і

проблемні завдання різних груп складності. До перевірюваних завдань першої групи складності належать достатньо прості запитання і вправи, які полягають у виборі правильних лаконічних відповідей щодо визначень, понять, авторів запропонованих праць або концепцій. Друга – середня група складності вимагає формулювання відповідних визначень, змісту різноманітних підходів до морально-етичних явищ, вміння подати коротку характеристику тієї чи іншої етичної концепції. Третя група складності – найвища, що містить проблемні завдання і вправи, відповіді на які повинні виявити здатність до поглибленого аналізу засвоєного навчального матеріалу, порівняння різних етичних концепцій та теорій, положень і принципів.

Упродовж вивчення дисципліни, окрім достатнього освоєння тем, винесених на семінарські заняття, студент має ознайомитись зі змістом проблем, запропонованих на самостійне вивчення, а також виконувати **індивідуальні завдання** в тій чи іншій формі:

- виступ з доповіддю;
- розгорнена відповідь на проблемне питання;
- організація диспуту по вибраній проблемі;
- реферування творів сучасних авторів з морально-етичної проблематики;
- есе на морально-етичну проблематику;
- реферат.

При посиланні на літературу, використовуються скорочення: Базова – Баз., допоміжна – Доп.

Плани семінарських занять

Тема 1. Етика як філософська наука

Основні категорії і поняття: етика, мораль, моральність, мононорми, табу, звичаї, традиції, право, соціальний інститут, закон, заповіді, імператив, моральна оцінка, моральні норми, моральні цінності, етикет.

План

1. Етика, мораль, моральність.
2. Моральні норми та цінності: специфіка їх тлумачення.
3. Місце етики в системі соціально-гуманітарного знання.

Контрольні питання

1. Чи є етика філософською наукою і чому?
2. Чи збігається теоретичний зміст термінів «етика», «мораль» і «моральність»?
3. Що є предметом етики?
4. Як співвідносяться між собою «звичай», «традиція» і «мораль»?
5. Назвіть основні етапи історичного розвитку етичної думки.
6. Що таке «мононорми» і які з них можна оцінити як моральні?
7. Яким чином моральна регуляція поведінки відрізняється від правової та релігійної?
8. Розкрийте особливості взаємозв'язку моралі та мистецтва.

Індивідуальні завдання

1. Французький філософ Ж.-П. Сартр вважає, що єдиним законодавцем своїх вчинків є людина, оскільки вона кожного разу вибираючи моральні цінності, вибирає себе. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою? (Див. Ж.-П. Сартр. Екзистенціалізм це гуманізм // Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення). – С. 206–215).
2. У творах А. Камю описано світ абсурду. Чи можлива моральна поведінка в цьому світі? (Див. А. Камю. Миф о Сизифе. Ессе про абсурде // Сумерки богів. – С. 228–240).
3. С.Б. Кримський в праці «Контури духовності: нові контексти ідентифікації» (Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21–28) важливе для людини питання «Що я повинен робити?» замінює іншим – «Яким я повинен стати?», «позаяк воно, – зауважує філософ, – знаменує межу переходу зовнішньої практичної дії у внутрішню смислотворчість». Як ви розумієте такий підхід вітчизняного мислителя і яким чином він пов'язаний з проблемою моральнісної саморозбудови особистості?
4. І. Кант в праці «Критика чистого розуму» стверджує, що моральнісного значення набувають лише ті вчинки, що здійснюються винятково за принципами та ідеями розуму, за вимогами всезагального морального закону, оскільки ступінь всезагальності моральних вимог має бути внутрішньо співвідносним зі ступенем їх обов'язковості. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою?
5. Прореферувавши працю П. Юркевича «Серце та його значення в духовному житті людини, по вченню слова Божого» (с. 98–103) наведіть аргументи, що саме серце є осередком моральнісного

життя людини.

6. Обґрунтування необхідності розмежування понять моралі та моральності зустрічаємо в етичних пошуках представників Київської філософської школи. Зокрема, В. Малахов стверджує, що мораль виражає нормативно-універсалізуючий потенціал духовності, акцентуючи увагу на ідеях обов'язковості, оцінковій нормативності, легалізації всезагальної законодавчої спрямованості, тоді як моральність на відміну від моральних норм, демонструє практичний акт духовного вибору особистості, її конкретну життєву позицію. Прокоментуйте цю позицію, характеризуючи особливість співвідношення моралі та моральності
Література базова: [3, 7, 10, 12], допоміжна [3, 7, 9, 11, 13, 16, 27, 39, 40].

Тема 2. Становлення етичних вчень в класичний період

Заняття 1.

Основні поняття та категорії: карма, сансара, нірвана, мокша, жень, сяо, лі, дао, евтимія, благо, фаталізм, атараксія, евдемонізм, гедонізм, чесноти, есхатологія, теодицея, заповідь.

План

1. Особливості етичних вчень Давньої Індії.
2. Етика давнього Китаю.
3. Етичні вчення Античності.
4. Середньовічна етика.

Контрольні питання

1. Якими є головні особливості та відмінності між ортодоксальними та неортодоксальними школами Давньої Індії?
2. Охарактеризуйте головні світоглядні положення етики даосизму?
3. Порівняйте та проаналізуйте етичні концепції Давнього Сходу та Античності?
4. Розкрийте основні ідеї етичних вчень Платона та Аристотеля?
5. Якими є головні особливості етичних вчень представників пізньої класики (епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, неоплатонізм).
6. Проаналізуйте зміст етичного вчення Августина (Блаженного) Аврелія?
7. Визначте специфіку тлумачення етичних категорій представниками номіналізму та реалізму?

8. Охарактеризуйте основні положення етичних поглядів Фоми Аквінського?

Індивідуальні завдання

1. На основі морально-етичних концепцій відомих для Вас філософів здійсніть порівняльний аналіз розуміння феномена моралі від східної філософії до Середньовіччя
2. Зміст яких етичних концепцій Давньої Індії ілюструють ці висловлювання: а)Добре буває тому, хто тримається благого, гине ціль у того, хто вибирає з них приємне; б)Той знову народжується тут черв'яком або комахою, або рибою, або птахом, або левом, або вепром, або змією, або тигром, або людиною, або в якомусь іншому стані згідно зі своїм діянням; в)Шануй матір, як Бога. Шануй батька, як Бога. Шануй учителя, як Бога. Шануй гостя, як Бога.
3. Які етичні концепції Стародавнього Китаю ілюструються даними висловлюваннями: а)Потрібно менше говорити та дотримуватися натуральності; б)Чого не бажаєш собі, того не роби й іншим; в)Між людьми немає таких, у яких не було б прагнення до добра.
4. Овідій (43 р. до н.е. – 17 р. н.е.) у своїх «Метаморфозах» записав таке формулювання: «Благе бачу, хвалю, та до поганого тягнуся». Як ви розумієте ці слова? Що є привабливим і простішим у реальному житті: добро чи зло?
5. Чи може бути вчинок злим? Чи вважає Ви вчинком дію Герострата, мешканця м. Ефес, який з бажання стати відомим підпалив у 356 р. до н.е. храм Артеміди, що вважався одним із семи чудес світу?
6. Представникам яких етичних концепцій античності належать ці висловлювання: а)Краще витерпіти деякі страждання, щоб тішитися більшими задоволеннями; б)Мужність – це дотримання середини між страхом і відвагою; в)Пристосовуйся до обставин, які випали на твою долю, і від усього серця люби людей, з якими тобі судилося жити.

Література базова: [3, 7, 10, 12, 13], допоміжна [3, 7, 9, 11, 13, 16, 27, 39, 40].

Заняття 2.

Основні поняття та категорії: гуманізм, антропоцентризм, індивідуалізм, альтруїзм, афекти, свобода, необхідність, категоричний імператив, свобода волі, пробабілізм.

План

1. Етика епохи Відродження.
2. Етика Нового Часу.
3. Етичні вчення мислителів Німецької класичної Філософії.

Контрольні питання

1. Розкрийте головні особливості етичних вчень представників Відродження?
2. Проаналізуйте специфіку етичних поглядів Нікколо Макіавеллі?
3. Назвіть та охарактеризуйте базові принципи етики Мішеля Монтеня?
4. В чому своєрідність раціоналістичного та емпіричного напрямів етики Нового Часу?
5. Назвіть та охарактеризуйте головні ідеї етики Просвітництва?
6. Якими є основні положення та ідеї етичного вчення І. Канта?
7. В чому полягає особливість етичних поглядів Г. Г. Гегеля?

Індивідуальні завдання

1. Розтлумачте етичний парадокс Блезя Паскаля: «Єдине, що нас втішає в наших нещастях – це розваги. А між тим розвага – найбільше з нещасть. Вона нас розважає і дозволяє наблизитися до смерті непомітно».
2. Поясніть висловлювання: а)Людина збільшує своє щастя в тій мірі, в якій вона наділяє його іншим (І.Бентам); б)Не зайнята діяльністю людина ніколи не зможе насолодитися повним щастям; в) На обличчі нероби Ви завжди знайдете відбиток невдоволення та апатії (Г.Гейне); г)Людина ніколи не буває щаслива чи нещаслива як їй це вважається (Ф.Ларошфуко); д)Світ буде щасливий тільки тоді, коли у кожної людини буде душа художника, інакше кажучи, коли кожен буде знаходити радість в своїй праці (О.Роден).
3. Що складає сутність епохи Просвітництва: а)віра в можливість людського розуму; б)віра в соціальний прогрес; в)широке використання розумі задля цілей соціального прогресу; г)установка на виховання та освіту як головні умови розвитку суспільства?
4. Чому, по І. Канту, мораль неможливо пояснити виходячи з природної натури людини: а)людина, як природна істота, детермінована законами природи, а мораль ґрунтується на понятті свободи; б)за своєю вигідною природою людина є порочною; в)по своїй природі людина є злою?

5. Чи відповідає категоричному імперативу захист людиною власних інтересів, намагання бути незалежним в особистому житті і т. д.: а) так, оскільки необхідно відноситися до себе як до цілі, а не як до засобу; б) ні, оскільки людина повинна слідувати обов'язку, передусім перед оточуючими?

6. І. Кант стверджує, що до людини необхідно відноситися як до цілі, а не як до засобу. Що це значить на практиці?

Література базова: [3, 7, 10, 12, 13], допоміжна [3, 7, 9, 11, 13, 16, 27, 39, 40].

Тема 3. Особливості некласичної етики

Основні поняття і категорії: життя, воля до життя, воля до влади, мораль аристократів, мораль рабів, екзистенція, «буття-у-світі», гранична ситуація, екзистенційна комунікація, абсурд, моральні висловлювання, принцип компенсації, «гуманістична етика».

План

1. Етичні погляди представників філософії життя.
2. Етика екзистенціалізму.
3. Головні ідеї етики прагматизму.
4. Етика неопозитивізму.
5. Етика психоаналізу.

Контрольні питання

1. Розкрийте оригінальність етичних ідей представників філософії життя?
2. Проаналізуйте головні поняття етики Ф. Ніцше?
3. Якими є основні ідеї етики екзистенціалістів?
4. В чому полягає спільність та відмінність між етичними концепціями представників релігійного та атеїстичного екзистенціалізму?
5. В чому ви бачите оригінальність етичного вчення неопозитивізму?
6. Прослідкуйте основні етапи становлення етики психоаналізу?
7. Якою є сутність концепції «гуманістичного психоаналізу» Е. Фромма?

Індивідуальні завдання

1. Один з найвідоміших представників екзистенціалізму Ж.-П. Сартр характеризує мораль поняттями творчості та винаходу. Поясніть це положення.
 2. В чому особливість розуміння совісті Ф. Ніцше (книга «Походження моралі»)?
 3. Яким чином пов'язані сенс життя та абсурд (книга А. Камю «Міф про Сізіфа»)?
 4. Чому сучасна людина не здатна на любов (книга Е. Фрома «Мистецтво любити»)?
 5. Американський філософ Б. Данем вважає, що добрим є вчинок який відповідає одному чи декільком з наступних визначень: 1)приємний для мене; 2)приємний для більшості людей; 3)який я схвалюю; 4)який схвалюється суспільством; 5)який відповідає моральному закону; 6)який відповідає ідеалу; 7)який щось означає, але ми не можемо сказати, що саме; 8)який нічого не означає. Виберіть визначення, що відповідають вашій точці зору.
- Література** базова: [3, 7, 10, 12, 13], допоміжна [3, 7, 9, 11, 13, 16, 27, 39, 40].

Тема 4. Етика як теоретична система. Поняття і структура моральної свідомості та самосвідомості

Основні поняття і категорії: моральні принципи, моральні мотиви, добро, зло, гедонізм, евдемонізм, утилітаризм, легалізм, обов'язок, відповідальність, справедливість, честь, гідність, совість, сором, каяття.

План

1. Природа і специфіка етичних категорій.
2. Категорії моральної свідомості.
3. Категорії моральної самосвідомості.

Контрольні питання

1. Що таке моральна свідомість? Назвіть головні її структурні компоненти.
2. Які специфічні риси характеризують моральну норму?
3. Охарактеризуйте категорії моральної свідомості.
4. Як співвідносяться між собою поняття «добро» і «благо»?
5. Чому добро виступає провідною ідеєю моральної свідомості?
6. В чому полягає відмінність моральних принципів від моральних норм?

7. Назвіть сутнісні риси морального зла.
8. Що таке моральна самосвідомість? Назвіть категорії моральної самосвідомості.
9. Як співвідносяться честь і гідність людини?

Індивідуальні завдання

1. Охарактеризуйте відомі Вам етичні концепції, в яких відстежується особливість співвідношення добра і зла.
 2. Поясніть вислів Б. Паскаля: «Всі люди прагнуть до щастя, з цього правила винятків не має, способи у всіх різні, а мета одна». В чому Ви вбачаєте своє щастя?
 3. Розкрийте сутнісний зміст «демонічного естетизму» С. Кіркегора. Чи буде це проявом субстанційного зла? (Див. В. Малахов. Етика. – С. 105-106).
 4. Розкрийте головні види совісті та охарактеризуйте необхідні вимоги для розвитку совісті особистості (Див. А. Милтас. Совість // Этическая мысль: научно-публицистические чтения. – 1990. – С. 274-293).
 5. Охарактеризуйте головні підходи до щастя, які склалися в історії етичних вчень. (Див. М. Юрій. Етика. – Київ, 2006. – С. 95-99).
 6. Прокоментуйте слова російського філософа В. Соловйова: «Не вірити в добро є моральнісна смерть, вірити в себе самого як джерело добра є безумство».
 7. В праці «Етика нігілізму» С. Франк розкриває поняття «нігілістичний моралізм» як потребу встановлення моральних зобов'язань служіння ідеї універсального спасіння людства крізь призму ліквідації класової нерівності. Чи є виправданим, на Вашу думку, при такому світорозумінні поділ людей на жертв соціального зла, які підлягають спасінню, та його винуватців, які підлягають покаранню.
- Література** базова: [3, 7, 10, 12], допоміжна [13, 16, 19, 28, 30, 33, 38, 39].

Тема 5. Моральні проблеми людської діяльності і спілкування
Основні поняття і категорії: свобода, свобода вибору, свобода хотіння, воля, вчинок, мета, засоби, спілкування, комунікація, діалогічність, монологічність, відкритість, замкненість, повага, пошана, співчуття, милосердя.

План

1. Вчинок як першоелемент людської діяльності. Вчинок і його моральна оцінка.
2. Свобода людини: її практичні та моральні виміри (свобода дії, свобода вибору, свобода волі, відповідальність).
3. Спілкування як царина людської моральності. Моральні конфлікти і шляхи їх вирішення.

Контрольні питання

1. Що таке моральна діяльність?
2. Назвіть головні різновиди свободи і дайте їм характеристику.
3. Чому не можна зловживати вчинком?
4. Розкрийте зміст поняття «відповідальність». За що і перед ким людина повинна нести відповідальність?
5. Яке співвідношення існує між засобами та цілями в людській життєдіяльності?
6. Розкрийте сутність етики ненасильства.
7. Що таке «монологізм»? Наведіть приклади монологічних позицій.
8. Назвіть моральні передумови людського спілкування та дайте їм характеристику.
9. Що таке спілкування? Чи існує суттєва відмінність між комунікацією і спілкуванням?

Індивідуальні завдання

1. Назвіть представників і визначте основні риси теорії ненасильства. Чи завжди ця теорія виправдовує себе в практичному бутті? (Див. Залужна А.Є. Бахманчук О.О. Етика ненасилля в сучасній ситуації часу / Вісник: Зб. наук. праць. Вип. 3 (35). – Рівне: НУВГП, 2006. – С. 316-328.
2. Як ви розумієте слова Ф. Достоєвського: «...взьми себе і зроби себе ж відповідачем за весь гріх людський... Тільки-но зробиш себе щиро за все і за всіх відповідачем, так одразу ж побачиш, що воно так і є насправді, й що ти і є за усіх і за все винен»?
3. У чому полягає моральнісний зміст відповідальності перед Іншим? Прокоментуйте позицію Е. Левінаса, згідно якої саме Інший порушує звичний порядок існування, звертаючись до нас словом, закликком, що потребує уваги та відповіді, поглядом, спонукаючи до відповідальності не тільки за себе, але й за нього.

4. Щоб зберегти свою позитивність, щоб залишитися багатою на смисли, свобода повинна містити в собі здатність до самообмеження. Які самообмеження повинна накладати на себе людина?

5. В праці «Душа людини» Е. Фромм виміри достотності та недостатності людського існування розкриває через феномени любові та нарцисизму. Звертаючись до праці філософа, окресліть головні відмінності між названими характеристиками росту (любов) та занепаду (нарцисизм) людського буття (Див.: Э. Фромм. Душа человека. – М., 1992. – С. 30-38, 47-60).

6. Звертаючись до християнської традиції, прослідкуйте, яке місце в християнській етиці займають категорії «любов», «співстраждання» та «милосердя».

7. Проаналізуйте головні характеристики справжньої та несправжньої комунікації крізь призму співвідношення понять «Я-Ти» – «Я-Воно» (М. Бахтін), «зустріч» – «не зустріч» (О.-Ф. Больнов), «діалогічність» – «монологічність» (М. Бахтін). (Див. В. Малахов. Етика спілкування. – К., 2006. – С. 95-100, 158-159, 241-246).

Література базова: [3, 7, 8, 10, 12], допоміжна [1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 23, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 39].

Тема 6. Етика у різних сферах людського буття

Основні поняття і категорії: сенс життя, танатологія, евтаназія, прикладна етика, біоетика, релігійна етика, сімейна етика, товариськість, дружба, любов, взаєморозуміння,

Проблеми життя і смерті та їх моральний зміст. Сенс людського буття. Проблеми насильства і ненасильства та їх осмислення у сучасній етиці. Дилеми біоетики: аборт, евтаназія, трансплантологія, смертна кара. Мораль та економіка. Мораль і політика. Релігія як моральне явище. Цінності та ціннісні орієнтації сучасних релігій світу. Співвідношення права й моралі.

План

1. Моральний зміст проблеми життя і смерті.
2. Проблеми біоетики.
3. Мораль у сфері суспільного життя.

Контрольні питання

1. Чи існує зв'язок між проблемою сенсу життя та проблемою смерті?
2. В чому сутність феномену смерті як філософсько-етичної проблеми?
3. Чи має людина право розпоряджатися своїм життям без огляду на інших людей?
4. Чому життя розглядається як безцінний дарунок?
5. У чому полягає моральна проблематика ключових напрямків біоетики?
6. Що таке евтаназія і який її моральнісний смисл?
7. Яку роль відіграє мораль у сфері економіки?
8. Чи присутня мораль у сфері політики?
9. Де пролягають межі між мораллю і релігією?
10. У чому полягає співвідношення між мораллю і правом?

Індивідуальні завдання

1. Як ви розумієте почуття одного чеховського персонажа, який зненацька зрозумів, що «... трапилось щось дуже жахливе – життя пройшло, але життя і не було»? Звертаючись до філософських та художньо-літературних творів наведіть приклади втрати людиною сенсу власного існування.

2. Ф. Достоєвський у романі «Підліток» вклав у уста Версілова пророчі слова: «Обернути камені в хліби – ось велика думка. Дуже велика, проте не найвища, а другорядна. Насититься людина й не згадає, навпаки, тоді ж скаже: «Ну ось я наїлася, а тепер що робити?». Питання залишається віковічно відкритим. Який найвищий сенс життя мав на увазі Ф. Достоєвський? Чи можна його визначити однозначно? (Побудуйте свою відповідь на фактах із життя відомих людей).

3. Охарактеризуйте та співставте між собою екзистенціальні модуси безсенсовості людського існування та смислової наповненості буття. (Див. М. Юрій. Етика. – К., 2006. – С. 214-216).

4. Чому вищезазначені підходи до витлумачення життя призводять до песимістичного світосприйняття: життя – це страждання (Будда, Шопенгауер), суєта-суєт (Еклезіаст), попел, привид, тінь і дим (Іоанн Дамаскін), постійна ілюзія (Паскаль), обманні надії (Дідро). Які позиції відомих для Вас мислителів можна їм протиставити?

5. Перед обличчям смерті людина знаходить смисл життя, звільняється від хибних цілей. Звертаючись до філософських творів М. Гайдеггера та В. Франка підтвердить цю думку відповідними цитатами. (Див.: М. Хайдеггер. Бытие и время. – СПб., 2006. – С. 255-266; В. Франкл. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – С. 174-179).

6. Підготуйте повідомлення на тему: «Гріх у християнській етиці православ'я, католицизму, протестантизму: смислові інтерпретації». Встановіть зв'язок між поняттями гріха та моральності.

Література базова: [3, 4, 5, 7, 10, 11, 12], допоміжна [7, 11, 17, 26, 32, 35, 38, 39].

Тема 7. Моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації

Основні поняття і категорії: глобалізація, глобальна етика, етика національних відносин, культура миру, діалог культур, екологічна етика, екоцентризм, біоцентризм, концепція сталого розвитку,

План

1. Моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації.
2. Моральні основи взаємодії культур.
3. Проблеми екологічної етики.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте моральний зміст економічних та соціальних аспектів глобалізації.
2. Чому глобальні проблеми людства обумовлюють утвердження засад нового гуманізму?
3. Чи є необхідність у глобальній етиці для сучасної світової спільноти?
4. У чому сенс культури миру і як можливий діалог культур з точки зору моралі?
5. Визначте моральні чинники в житті сучасного українського суспільства.
6. Розкрийте головний зміст напрямів екологічної етики.
7. Якими є ціннісні засади екологічної етики?

8. Що таке інвайронментальна свідомість, якими є шляхи формування екокультури?

Індивідуальні завдання

1. Розкрийте етичний потенціал моральних імперативів, сформульованих у «Декларації світового етосу» 1993 р. як джерела глобальної етики, морального регулятора міжкультурної взаємодії у сучасному глобалізованому суспільстві (Електронний ресурс: <http://anthropology.ru/ru/text/dokumenty/deklaraciya-mirovogo-etosa>).
2. Які комунікативні засади (моральні принципи) виділяє Ю. Габермас у дискурсивній етиці як такі, що придатні для розв'язання етичних проблем модерного суспільства? (Габермас Ю. Мораль і моральність. Чи стосуються гегелівські заперечення Канта також і дискурсивної етики? // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія: Підручник. — К.: Лібра, 1999. — С. 325-345).
3. Як переосмислює суть принципу гуманізму А. Швейцер: а) життя людини є найвища цінність; б) життя у всіх його проявах є найвищою цінністю; в) життя будь-якої живої істоти є рівноцінним життя людини?
4. Як Ви розумієте слова А. Швейцера: «Етика – це безмежна відповідальність перед усім, що живе»? Яку етичну позицію вона виражає?
5. Прореферуйте розділ «Екологія душі» із праці А. Гора «Земля у рівновазі. Екологія і людський дух», підготуйте доповідь про авторське розуміння духовної складової екологічної кризи.
6. Проаналізуйте екологічні закони Баррі Коммонера й підготуйте письмове повідомлення про те, на підтримку яких екоморальних принципів вони спрямовані?
7. Читаючи доповідь Карла Отто Апеля «Екологічна криза як виклик дискурсивній етиці», розкрийте витокові причини екологічної кризи в еволюції людини і дайте їй моральну оцінку. Якими є вимоги «нової етики» у ставленні людини до буття згідно з К.-О. Апелем? (Апель К.-О. Екологічна криза як виклик дискурсетиці. Перекл. з нім. А. Єрмоленка. / Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. К. : Лібра, 1999. С. 413-454).
8. Розкрийте принципи глибинної екології відомого природозахисника, норвезького філософа Арне Несса. Які моральнісні смисли у них зосереджені?

Тема 8. Професійна етика

Основні поняття і категорії: професійна етика, ділова етика, етика бізнесу, моральний конфлікт, переговори, дипломатична діяльність, згода, компроміс, засоби масової інформації, медіакультура, нові медіа, інтернет-комунікація, соціальні мережі, піар-технології, івент-індустрія.

План

1. Моральні аспекти професійної діяльності.
2. Моральна культура сучасної ділової людини.
3. Моральні виміри діяльності у царині медіакультури.

Контрольні питання

1. Окресліть умови виникнення й призначення професійної етики.
2. Які види професійної етики Вам відомі?
3. У чому особливості норм професійної моралі?
3. Якими є моральні засади Вашої майбутньої професії?
4. У чому полягає необхідність існування ділової етики в умовах цивілізованого ринку?
5. Що таке моральний конфлікт і які шляхи його вирішення?
6. Охарактеризуйте моральний аспект діяльності фахівця у сфері медіакультури.
7. Якими є морально-етичні засади ефективної діяльності у сфері комунікативних технологій.

Індивідуальні завдання

1. Проаналізуйте етичний кодекс на вибір (журналіста, психолога, педагога, менеджера тощо). Чи співпадають моральні якості професіонала з нормами універсальної моралі?
2. «Етика є філософія доброї волі, а не тільки доброї дії» І. Кант. У чому, на Вашу думку, полягає небезпека етичного формалізму?
3. «Професія першопочатково повинна бути актом любові. І аж нікак не шлюбом з розрахунку. І поки не пізно, не забувайте про те, що справа всього життя — це не справа, а життя» Харукі Муракамі, японський письменник. Поміркуйте, чи є вибір професії моральним вибором?
4. Що відносять до причин розширення неетичної практики ведення підприємницьких справ? Охарактеризуйте головні шляхи їх

подолання.

5. До п'яти головних стилів розв'язання конфліктів підберіть відповідні випадки, коли потрібно застосовувати саме зазначений стиль. Обґрунтуйте відповідь.

Сітка стилів:

- а) стиль конкуренції;
- б) стиль ухилення;
- в) стиль пристосування;
- г) стиль співробітництва;
- д) стиль компромісу.

Приклади ситуації:

а) у вас тісні, тривалі й взаємозрозумілі стосунки з іншою людиною;

б) ви відчуваєте, що важливіше зберегти хороші стосунки, ніж відстоювати свої інтереси;

в) задоволення вашого бажання має велике значення для вас і ви згодні змінити початкове завдання;

г) напруження є занадто великим і ви відчуваєте необхідність послабити напругу;

д) рішення необхідно прийняти швидко і ви маєте достатньо влади для цього.

Методи оцінювання знань

Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовують такі методи оцінювання знань та оціночні бали за їх виконання:

- письмові п'ятихвилинки за філософськими категоріями;
- оцінка за доповідь на семінарському занятті;
- поточне тестування після вивчення кожного змістовного модуля;
- оцінка за опрацювання першоджерел;
- оцінка за індивідуальне завдання;
- оцінка за самостійну роботу.

№ з/п	Види навчальної діяльності	Бал
1.	Відвідування лекційних занять	0,5 б. за 2 год.
2.	Відвідування семінарських занять	1 б. за 2 год.
3.	Доповідь на семінарському занятті	3 б. за 1 виступ
4.	Участь у дискусії під час семінарського заняття	2 б. за 1 заняття
5.	Підготовка конспекту першоджерел або індивідуального завдання	3 б.
6.	П'ятихвилинка з основних понять до теми	2 б.
7.	Підготовка мультимедійних презентацій до семінарських занять	3 б. за 1 тему
8.	Участь у конкурсі студентських наукових робіт	10 б.
9.	Участь у олімпіаді або в засіданні круглого столу	3 б.
10.	Підготовка есе по проблемі	5 б.
11.	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції (в т. ч. в іншому вузі)	5-6 б.
12.	Призове місце в олімпіаді чи конференції	5 б.

Для діагностики знань використовують ЄКТС зі 100-бальною шкалою оцінювання.

Розподіл балів, що отримують студенти

Модуль 1 – поточне опитування та СРС				Модуль 2 – поточне опитування та СРС				Підсумкове модульне тестування	Сума (залік)
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6	T.7	T.8	40	100
7	8	7	8	7	8	8	7		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі форми навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90-100	відмінно	зараховано

82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література

Базова

1. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.
2. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.
3. Методи підвищення природної рибопродуктивності ставів / Андрющенко А. І. та ін. ; за ред. М. В. Гринжєвського. Київ, 2008. 124 с.
4. Етика: навч. посіб. / В.О. Лозовой та ін.; за ред. проф. В. О. Лозового. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 224 с.
5. Гах Й.М. Етика ділового спілкування : навч. посібник. Київ, 2005. 160 с.
6. Зусін В. Я. Етика та етикет ділового спілкування : навч. посібник. 2-ге вид. Київ, 2005. 248 с.
7. Малахов В. А. Етика. Курс лекцій : навч. посіб. 4-те вид. Київ, 2002. 384 с.
8. Малахов В. А. Етика спілкування : навч. посіб. Київ, 2006. 400 с.
9. Наконечна О. П., Залужна А.С. Етика і естетика: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення. Рівне, 2008. 180 с.

10. Прикладна етика : навч. посіб. / Аболіна Т. Г. та ін.; за ред. Панченко В. І. Київ, 2012. 392 с.
11. Савельєв Є. П. Етика : навч. посіб. 2-ге вид. Львів, 2006. 244 с.
12. Тофтул М. Г. Етика : навч. посіб. Київ, 2005. 416с.

Допоміжна

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. Москва, 1992. 538 с.
2. Бахтин М.М. К философии поступка. Бахтин М.М. *Работы 1920-х годов*. Киев, 1994. С. 9-68.
3. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. (Философские раздумья о жизненных проблемах). *Этическая мысль: Науч. публицист. чтения*. Москва, 1990. С.16–57.
4. Возняк В. Идеальное и смерть. *Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку*. Вип. 18. Дрогобич, 2012. С. 91–96.
5. Етос і мораль у сучасному світі / Аболіна Т.Г. та ін.; за ред. В.А. Малахова. Київ: Парапан, 2004. 200 с.
6. Эмманюэль Левинас: путь к другому: сб. ст. и пер., посвящ. 100-летию со дня рождения Э. Левинаса. Санкт-Петербург, 2006. 236 с.
7. Залужна А.Є. Морально-естетичні засади життєвого світу людини : монографія. Рівне, 2012. 238 с.
8. Залужна А.Є. Бахманчук О.О. Етика ненасилля в сучасній ситуації часу / *Вісник: Зб. наук. праць*. Вип. 3 (35). Рівне: НУВГП, 2006. С. 316–328.
9. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / *Сумерки богов*. Москва, 1990. С. 22 –318.
10. Кант И. Критика практического разума / *Сочинения* : в 6 т. Т. 4, ч. 1. Москва, 1965. С. 311–501.
11. Кант И. Критика способности суждения / *Сочинения* : в 6 т. – Т. 5, ч. 1. Москва, 1965. С. 161–542.
12. Карсавин Л.П. Поэма о смерти. Карсавин Л.П. *Религиозно-философские сочинения*. Т. 1. Москва, 1992.С. 233–305.
13. Крымский С.Б. «Контурсы духовности: новые контексты идентификации». *Вопросы философии*. 1992. № 12. С. 21–28.

14. Кубрак О.В. Етика ділового та повсякденного спілкування : навч. посіб. Суми, Київ, 2005. 222 с.
15. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. Изд. 2-е. Москва, 1974. С. 41–174.
16. Милтс А.А. Совесть. Мыслители разных эпох о совести. *Этическая мысль: научно-публицистические чтения*. 1990. С. 274–293.
17. Наконечна О.П. Взаємозв'язок мистецтва і моралі у розвитку людської чуттєвості. *Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка. Серія «Філософія»*. Вип. 14. Тернопіль, 2006. С.135–139.
18. Нападиста В.Г. Історія етики в Україні (друга половина XIX- поч. XX ст.). Київ, 2004. 240 с.
19. Ницше Ф. Рождение трагедии, или Эллинство и пессимизм. Фридрих Ницше. *Так говорил Заратустра. К генеологии морали. Рождение трагедии, или Эллинство и пессимизм*. Минск, 1997. С.453–591.
20. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. Фридрих Ницше. *Так говорил Заратустра. К генеологии морали. Рождение трагедии, или Эллинство и пессимизм*. Минск, 1997. С. 3–297.
21. Платон. Бенкет. *Читанка з історії філософії : у 6 кн. Кн. 1 : Філософія стародавнього світу*. Київ, 1992. С. 131–142.
22. Платон. Сочинения. В 4 т. Москва: Мысль, 1971. Т. 3(1). 52 с.
23. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: навч.посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2006. 291с.
24. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. *Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)*. Київ, 2009. С. 206–215.
25. Сковорода Г. Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни / Григорий Сковорода. *Полное собрание сочинений в двух томах. Т.1*. Киев, 1973. С. 324-356.
26. Столяр М. Советская смеховая культура. Киев, 2011. 304 с.
27. Франк С. Л. Этика нигилизма / С. Л. Франк. *Сочинения*. Москва, 1990. С. 77–110.

28. Франк С.Л. Смысл жизни / Франк С.Л. *Духовные основы общества*. Москва, 1992. С. 147–216.
29. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва, 1990. 367 с.
30. Фромм Э. Душа человека. Ее способность к добру и злу / Эрих Фромм. Душа человека. Москва, 1992. С. 13–108.
31. 31. Фромм Э. Искусство любить / Эрих Фромм. Душа человека. Москва, 1992. С. 109–178.
32. 32. Хайдеггер М. Бытие и время. Санкт-Петербург, 2006. 451 с.
33. 33. Шеллинг Ф. Философия искусства. Москва, 1999. 608 с.
34. 34. Шинкарук В. Віра, надія, любов. *Віче*. № 3. 1994. С. 145–150.
35. 35. Юрій М. Етика : підручник. Київ, 1983. 320 с.
36. 36. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия / П. Д. Юркевич. Философские произведения. Москва, 1990. С. 69–103.
37. 37. Янко Ж. Художній твір і соціальна дійсність: альфа та омега. Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку. Випуск 18. Дрогобич, 2012. С. 457–463.